

*U*tskrift

nr 4

Hallands Län

Innehåll:

Bengt Westergaard:

NEOLITISKA HUS -problem och möjligheter med
exempel från Hallands. 4

Lennart Carlie:

PÅARP -en mellan-neolitisk fångstboplatss. 15

Bengt Westergaard:

C-14 -dateringar av neolitisk trattbägarkeram i Hallands. 31

Pär Connelid och Catharina Mascher:

ÖVRABÖKE -förhistoriskt odlingslandskap i
halländsk skogsbygds. 44

Per Wranning:

EN FÖRRÖMMERSK JÄRNFRAMSTÄLLNINGSPLATS
I GENEVADs. 68

C14 - dateringar av neolitisk trattbägarkeramik i Halland

Av Bengt Westergaard

Inledning

”Mig veterligt är ingen TN boplatz i UO undersökt”. Så inleder Tony Björk sin redovisning av det tidigneolitiska materialet från sydhalland (1987, s 22). Uppsatsen är för övrigt den senast gjorda sammanställningen av neolitikum i sydhalland, kanske också den enda tillförlitliga. Fram till 1987, då uppsatsen skrevs, bestod det tidigneolitiska materialet från sydhalland i stort sett endast av lösfunna ledartefakter (spetsnackiga yxor, tunnackiga yxor, mångkantsyxor och schuleistenkeil) samt en dös. Idag är förhållandena något annorlunda.

Ett av de största problemen inom västsvensk neolitisk forskning av idag kan sammanfattas i ett enda ord; kronologi. Att, som tidigare och i flera andra sammanhang, förlita sig på resultat från kringliggande regioner, företrädesvis från sydskandinavien, är inte längre fruktsamt. Både danska och skånska undersökningar har visat att förekomsten av ett flertal regionala grupperingar, ibland parallellt förekommande, inom den kronologiska sekvens som omfattas av tidigneolitikum (TN) och tidigt mellanneolitikum (MNI; Larsson 1984, Madsen & Petersen 1984). Utgångspunkten för den sydskandinaviska diskussionen har varit en förnyad genomgång av det tidigneolitiska keramikmaterialet och en jämförelse mellan olika fyndplatsers sammansättning av olika dekorelement. Grupperingarna är ett resultat av statistisk bearbetning med hjälp av korrespondensanalys (Madsen & Petersen 1984). Med hjälp av C14 -dateringar av

relevant keramik kan de olika grupperingarna skiljas åt kronologiskt, vilket i sin tur leder till en annorlunda indelning av tidigneolitikum än Beckers klassiska indelning i A, B och C -grupperna (Becker 1947). Förekomsten av lokala keramikgrupper under tidigneolitikum i sydsandinavien måste ses som ett tecken på att där faktiskt föreligger regionala och kulturella variationer som inte nödvändigtvis låter sig begränsas till dekoren på keramiken, utan även kan ta sig andra uttryck. Detta understryker behovet av lokala kronologier, såväl i västsverige som annorstädes. Följande arbete kan betraktas som en liten men nödvändig bit på vägen mot en lokal kronologi för tidigneolitikum i sydhalland. Fortsatta undersökningar i angränsande områden är enda möjligheten att avgöra dess giltighet där utanför.

Tidigneolitikum i sydhalland - en kort presentation

Halland är idag ett landskap som sakteliga börjar vakna ur en lång arkeologisk slummer. Ett flitigt grävande under den senaste tioårsperioden är en starkt bidragande orsak härtill. Ett skäl till att landskapet ofta förbisetts i arkeologiska forskningssammanhang är naturligtvis dess geografiska läge mellan två stora universitetsorter, Göteborg och Lund. Av samma skäl tycks nu allt fler arkeologer, verkssamma inom olika forskningsfält, få upp ögonen för denna jungfruliga region. Så även de som är intresserade av neolitikum.

Det totala antalet kända dösar i Halland uppgår till blygsamma 6 stycken. Ställt i relation till Bohusläns närmare 50 kända dösar eller Skånes 30-40 stycken, framstår Halland som i det närmaste obebott under tidigneolitikum. Så är dock inte fallet. Nedan skall redovisas ett par arkeologiska undersökningar av neolitiska boplatser i sydhalland som bland annat resulterat i rikliga mängder trattbägarkeramik, jämte

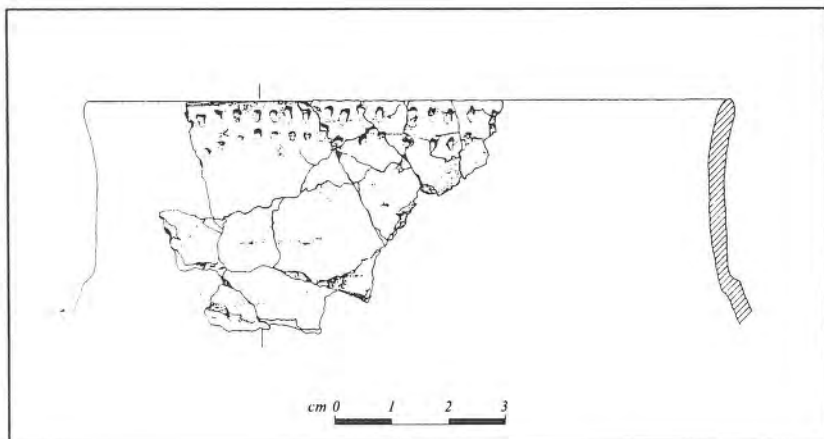
ett antal betydelsefulla C14 -dateringar. Båda här upptagna boplatser är resultatet av exploateringsundersökningar som letts av undertecknad. Samtliga redovisade dateringar har utförts av Svedberg-Laboratoriet vid Uppsala Universitet (Ua). Dateringarna redovisas, där inget annat anges, i okalibrerade C14 -år (BP). Tabellen nedan är en sammanställning av samtliga dateringar som omtalas i den fortsatta texten.

Slottsmöllan

Under 6 hektiska månader år 1989 undersökte Hallands läns-museer en boplatz strax norr om Halmstad, vars korrekta benämning är RAÄ 79 i Halmstad stad, men som i dagligt tal kallas för Slottsmöllan. Det undersökta området omfattade en yta på ca 2 hektar och utgjordes av en terrassbildning invid Nissans västra strand. Under tidigneolitisk tid bör platsen ha varit belägen vid Nissans dåvarande utlopp i en grund havsvik (figur 1; Westergaard 1990). I likhet med flertalet undersökta förhistoriska boplatser i Halland, hade även denna varit bebodd/besökt vid ett flertal tillfällen under förhistorisk tid. Av

Lab nr	C ¹⁴ -datering ±		Ålder f Kr (okalibrerat)	δC ¹³ -halt
Ua-1584a	4860	100	2910	-28,29
Ua-1584b	4830	100	2880	
Ua-1662	4800	110	2850	
Ua-1663	4830	80	2880	-27,24
Ua-1664	4545	100	2595	
Ua-5568	4680	75	2730	
Ua-5569	4400	80	2450	-27,45
Ua-5570	4570	85	2620	

Tabell 1. Samtliga i texten omtalade dateringar.

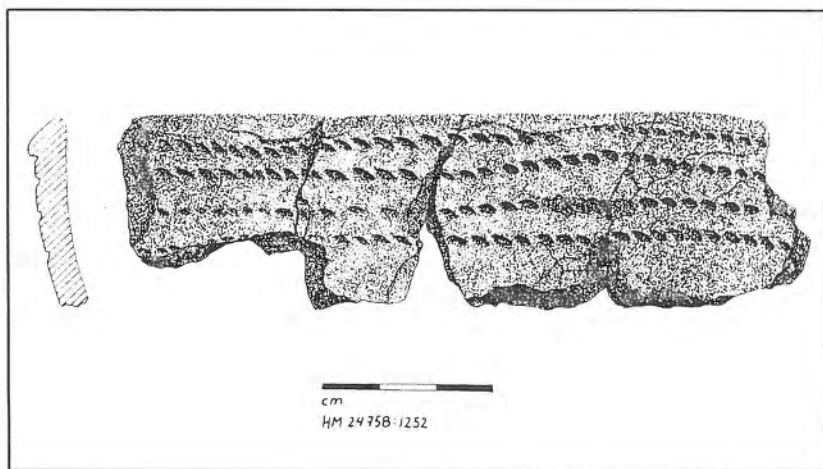

Figur 2. HM 24 758:1290. Tidigneolitiskt trattbägarkärl med dubbla rader av pinnintryck under mynningen. Datering: 4860/4830 $\pm$ 100 BP (Ua-1584a/b). Skala $\frac{3}{4}$. Teckning: Anders Andersson.

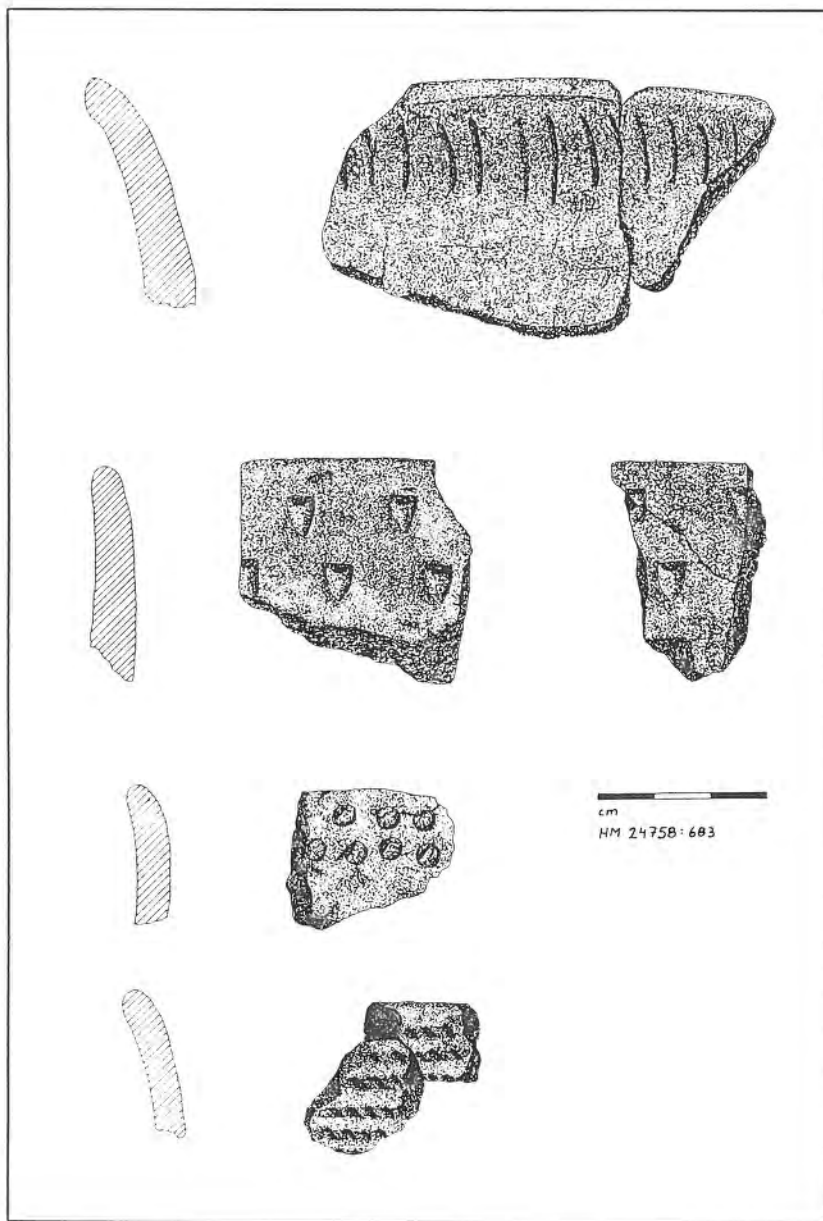
fyndmaterialet att döma torde aktiviteterna dock ha varit synnerligen intensiva under en tidig del av neolitikum. Vari dessa aktiviteter bestod kan man bara spekulera i. Fiske i den laxrika Nissan torde vara en självklar ingrediens, men här finns också tidigneolitiska spår av nötkreatur samt (tam?)svin. Enstaka fragment av tidigneolitisk keramik har antingen sädeskorn i magringen eller avtryck av sädeskorn, vilket antyder förekomst av eller kännedom om jordbruk. Ifrån undersökningen föreligger C14 -dateringar av förkolnade matskorpor från två tidigneolitiska kärl. Vidare föreligger två C14 -dateringar av förkolnade hasselnötsskal, vars kontextuella samband med tidigneolitisk trattbägarkeramik är att betrakta som odiskutabel.

På figur 2 är avbildat det äldsta av de två dekorerade kärl med daterade matskorpor. Kärlet är försett med dubbla rader av pinnintryck under mynningen och har acceleratordaterats två gånger. Dateringen är entydig: 4860/4830 $\pm$ 100 BP (lab nr Ua-1584). Vid det andra dateringstillfället mättes dessutom δ C13 -halten, vilken uppgick till

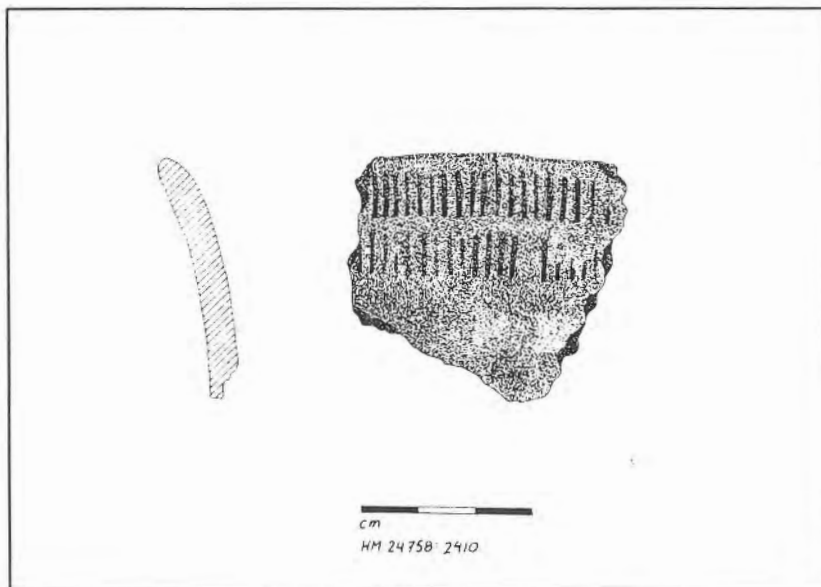
28,29 promille. δC_{13} -halten tyder på att innehållet haft terrestriskt ursprung och inte marint (Lidén 1990, samt där anförd litteratur). Två skärivor från samma kärl underkastades en kemisk analys med avseende på fetthalt och fettsyror. Enligt denna analys, gjord av Kerstin Lidén och Sven Isaksson på Arkeologiska Forskningslaboratoriet vid Stockholms Universitet, så är fetterna från båda proven med största sannolikhet av terrestriskt/animaliskt ursprung. Den rätt som tillagats i detta kärl har av allt att döma bestått av inälvsmat. Det andra kärlet med daterade matskorpor är avbildat på figur 3. Kärlet är försett med snördecor under mynningen och har C_{14} -daterats till 4545 ± 100 BP (lab nr Ua-1664). Ytterligare två tidigneolitiska C_{14} -dateringar föreligger från Slottsmöllan. I båda fallen rör det sig om förkollnade hasselnötsskal som påträffades i slutna anläggningar med bl a riklig förekomst av keramik. Den första dateringen härrör från en anläggning (A665) där keramikens mynningsdecor utgörs av nagel-, snör- och pinnintryck (figur 4).

Figur 3. HM 24 758:1252. Tidigneolitiskt trattbägarkärl med snördecor under mynningen. Datering: 2545 ± 100 BP (Ua-1664). Skala $\frac{3}{4}$. Teckning: Annika Jeppsson.

Figur 4. HM 24 758:683.. Dekorerad trattbägarkeram från A665.
 Datering: 4800 +/-110 BP (Ua-1662) Skala $\frac{3}{4}$. Teckning: Annika Jeppsson.

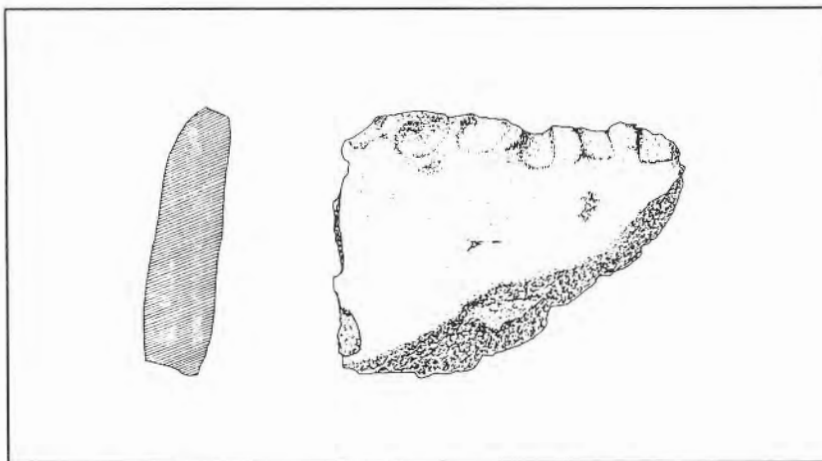

Figur 5. HM 24 758:2410. Dekorerad trattbägarkeramik från A1996. Datering: 4830 $\pm$ 80 BP (Ua-1663) Skala $\frac{3}{4}$. Teckning: Annika Jeppsson.

Hasselnötterna dateras till 4800 $\pm$ 110 BP (Ua-1662). Den sista av de här upptagna C14 -dateringarna från Slottsmöllan härrör från en anläggning (A1996) där keramikens mynningsdekor utgörs av snör-samt streckdekor (figur 5). Hasselnötterna i denna anläggning dateras till 4830 $\pm$ 80 BP (Ua-1663).

Hästhagen

Knappt 3 km ÖSÖ om Slottsmöllan ligger Hästhagen, som är det betydligt mer tilltalande namnet på RAÄ 96 i Snöstorps socken (figur 1). Delar av bopplatsen, 6000 m² för att vara mer precis, undersöktes år 1991 av Hallands läns museer. Topografiskt sett utgörs området av en lätt kuperad och sandig höjtplåtå med flacka sluttningar mot N, V och Ö.

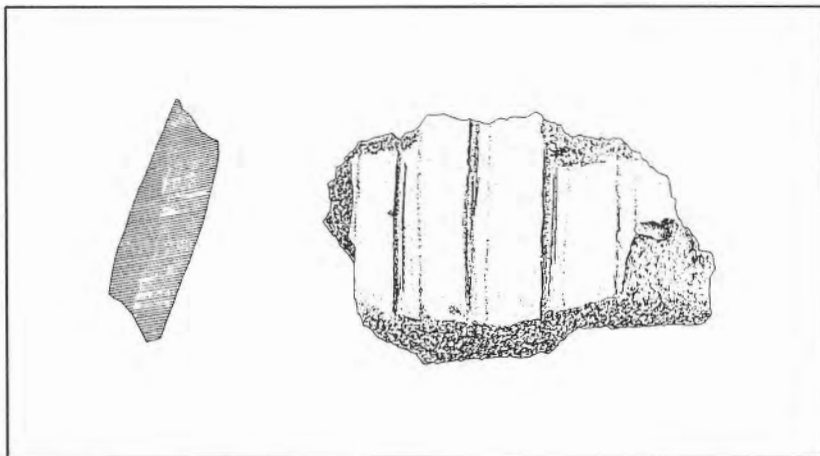

Figur 6. HM 24 821:280. Neolitisk trattbägarkeramik dekorerad med pinnintryck kring och över mynningsranden. Datering: 4680 $\pm$ 75 BP (Ua-5568) Skala 1:1. Teckning: Bo Lundewall.

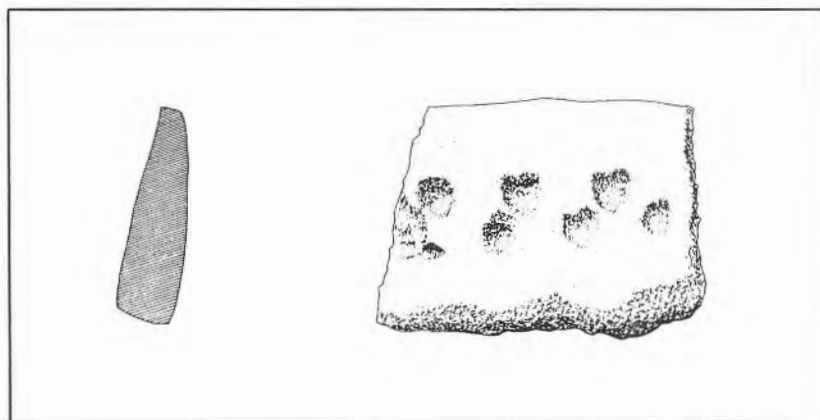
Den flacka sluttningen mot V avslutas av Litorinavallen som här framträder ovanligt tydligt. I likhet med Slottsmöllan fanns flertalet av förhistoriens perioder representerade i det arkeologiska materialet. Inte desto mindre bragte undersökningen ett omfattande neolitiskt keramikmaterial i dagen. Härur valdes 3 dekorerade fragment ut med förkolnade matskorpor för C14 -datering.

Det första kärlfragmentet utgörs sannolikt av ett mynningsfragment med en enkel rad av pinnintryck runt mynningen som delvis går över mynningsranden (figur 6). Förkolnade matskorpor från kärlets insida har C14 -daterats till 4680 $\pm$ 75 BP (Ua-5568). Nästa fragment härrör från ett kärl med vertikala bukstreck (figur 7). Förkolnade matskorpor från kärlets insida har C14 -daterats till 4400 $\pm$ 80 (Ua-5569).

Det tredje och sista fragmentet från Hästhagen är hämtat från ett kärl med dubbla rader av pinnintryck under mynningen (figur 8).

Figur 7. HM 24 821:968. Neolitisk trattbägarkeramik dekorerad med vertikala bukstreck. Datering: 4400 $\pm$ 80 BP (Ua-5569) Skala 1:1. Teckning: Bo Lundewall.

Figur 8. HM 24 821:1256. Neolitisk trattbägarkeramik dekorerad med dubbla rader av pinnintryck under mynningen. Datering: 4570 $\pm$ 85 BP (Ua-5570). Skala 1:1. Teckning: Bo Lundewall.

Matskorporna från kärlets insida har C14 -daterats till 4570 $\pm$ 85 BP (Ua-5570). Ur två av dessa kärl uppmättes δ C13 -halten till sådana värden som motsvarar ett terrestriskt ursprung - likt de från Slottsmöllan (jfr tabell 1).

Slutsatser

Avsikten med denna uppsats är i första hand att redovisa valda resultat från arkeologiska undersökningar av tidigneolitiska boplatser i sydhalland. Anledningen härtill är att motsvarande undersökningar i det övriga Sverige, liksom i Danmark och Norge under senare år, har lett till ett behov av en revision av såväl kronologi som kulturgrupperingar och deras innehåll inom det tidsavsnitt som idag betecknas som neolitikum (Madsen & Petersen 1984, Browall 1991, Östmo 1993).

Av de två sydhalländska boplatser som redovisats ovan, är det ingen tvekan om att Slottsmöllan är den äldsta. En studie av keramikdekoren från Slottsmöllan, visar på stora likheter med den jylländska Vollinggruppen (Petersson 1993). Tillsammans med den östdanska/skånska Oxiegruppen samt den skånska Svenstorpsgruppen (se dock nedan), utgör Vollinggruppen den tidigaste neolitiska keramikgruppen i Skandinavien (ca 3200-2800 f Kr, okalibrerat). Till skillnad från Oxiegruppen har dock Vollinggruppen en betydligt större livslängd. På dansk, i huvudsak jylländsk, mark förekommer keramik från Vollinggruppen ända in i tidigt mellanneolitikum (möjligen finns här underlag för ytterligare grupperingar, se Madsen & Petersen 1984 s 99).

Keramikmaterialet från Hästhagen skiljer sig från Slottsmöllan både vad gäller ålder och dekor. Den mest markanta skillnaden dem emellan är den totala frånvaron av snördekorerad keramik från Hästhagen. Här förekommer istället vinkellinjer och pinnintryck som mynningsdekor samt den vertikala bukstrecksdekoren, som är helt dominerande. Den absoluta dateringen av keramiken från Slottsmöllan och Hästhagen är delvis överlappande (se tabell 1), vilket torde ha sin förklaring i Vollinggruppens långa livslängd. Trots detta och trots

den geografiska närheten de båda platserna emellan (<5km), är skillnaden i dekorvalet på keramiken så uppenbar, att olikheterna inte enbart kan tillskrivas kronologiska orsaker utan förmodligen också kulturella. Keramiken från Hästhagen tillhör generellt ett senare skede av tidigneolitikum, som i sydsandinavien rymmer tre olika keramikgrupper inom Trattbägarkulturen: Vollinggruppen, Fuchsberggruppen och Virumgruppen (i Skåne även Bellevuegårdsgruppen). Detta skede omfattar perioden ca 2800-2600 f Kr (okalibrerat). Av dateringar och dekor att döma torde keramiken från Hästhagen hänföras till gränslandet mellan dessa tidigneolitiska grupper och MN Ia.

De stora likheterna i tidigneolitisk keramikdekor från danskt/skånskt och sydhalländskt material till trots, föreligger en rad små variationer i fråga om valet av dekor hos keramikmaterialet från de två omtalade boplatserna från sydhalland. Den jämförande analys som utförts på keramikmaterialet från Slottsmöllan och de övriga sydskanaviska keramikgrupperna, föranleder författaren att tala om en ny syd-/västsvensk keramikgrupp, som i utformning och livslängd motsvarar den danska Vollinggruppen (Petersson 1993 s 29). Det föreslagna namnet är Slottsmöllegruppen och innefattar även den ovan omtalade Svenstorpsgruppen (Larsson 1984). Valet av namn kan naturligtvis diskuteras men, som Petersson påpekar, Slottsmöllan omfattar det ojämförligt största fyndmaterialet i denna nybildade lokalgrupp (Petersson 1993 s.32). Denna gruppering får dock inte under några omständigheter betraktas som slutgiltig. Antalet halländska boplatser från denna tidsperiod är än så länge mycket begränsat. Ju fler relevanta platser och material som framkommer med tiden, desto större blir möjligheterna till ytterligare revideringar, och kanske bildandet av nya keramiska lokalgrupper.

Förutom kronologiska omgrupperingar i den tidigneolitiska sfären, får de ovan refererade dateringarna också konsekvenser av ett

helt annat slag som kanske glöms bort i sifferhanteringen; neolitiseringen. Vi har nu klara bevis för att jordbruk och boskapsskötsel uppträder i västsverige ungefär samtidigt som i sydsandinavien. Både Slottsmöllan och Hästhagen torde kunna betraktas som kustboplatser (se fig. 1). Trots detta visar de uppmätta δC^{13} -halterna från matskorporna inga spår av matrester med marint ursprung. I det äldsta av de daterade kärlen från Slottsmöllan finns spår efter inälvsmat av terrestriskt ursprung och flera liknande kärlfragment från Slottsmöllan har intryck av någon form av sädeskorn. Ifrån Slottsmöllans äldsta fas finns också spår av svin samt nötboskap. Det synes därför inte som om lokaliseringen av boplatserna under denna period, med nödvändighet återspeglar några kostvanor eller dietistiska preferenser hos den aktuella befolkningen. På samma sätt som valet av keramikdekor med all säkerhet har sitt ursprung inom det sociokulturella kontext som även rymmer individuella nycker, kan sannolikt också valet av boplatser ha helt andra grunder än de till synes självklara, rationella val som står till buds för flertalet av oss arkeologer.

REFERENSER

Becker, C-J 1947: Mosefundne lerkar fra yngre stenalder. Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie.

Björk, T 1987: Neolitikum i södra Halland. C-uppsats i arkeologi. Lunds Universitet, vt 1987.

Browall, H 1991: Om förhållandet mellan trattbägarkultur och groppkeramisk kultur. Västsvenska stenåldersstudier. Gotarc. Series C. Arkeologiska skrifter No 8. Göteborg.

Larsson, M 1984: Tidigneolitikum i Sydvästskåne. Acta Archaeologica Lundensis, Series 4, vol. 17. Lund.

Lidén, K 1990: A diet study from the middle neolithic site Ire. Laborativ Arkeologi nr 4.

Madsen, T & Petersen, J E 1984: Tidligneolitiske anlæg ved Moesgården. KUML 1984.

Petersson, H 1993: Slottsmöllan - en statistisk och databaserad metodstudie på tidigneolitiskt keramikmaterial. C-uppsats i arkeologi. Institutionen för arkeologi, Göteborgs Universitet, vt 1993.

Westergaard, B 1990: 6000 år på sex månader. Populär Arkeologi nr 2/1990.

Östmo, E 1993: Auve i Sandfjorden - sanddynen, snorstempelkeramikken og C14-dateringerne. VIKING. Norsk Arkeologisk Selskap.

Utskrift ges ut av:

Stiftelsen Hallands läns museer, Uppdragsverksamheten
Tollsgatan, 302 31 HALMSTAD
Tel 035-16 04 00 Fax 035-18 60 67

Artiklar till ***Utskrift*** mottas i form av maskinskrivna manus
eller 3.5" disketter i WordPerfekt 6.0 eller Page Maker 5.0.
Författarna ansvarar själva för artiklarnas innehåll.

Redigering och layout:

Erik Rosengren
Yvonne Eklund
Staffan Hyll

ISSN 1102-7290*Tryckt hos KOMAC, Halmstad***Halmstad 1995**

I detta nummer:

Bengt Westergaard:

NEOLITISKA HUS -problem och möjligheter
med exempel från Halland

Lennart Carlie:

PÅARP -en mellanneolitisk fångstboplats

Bengt Westergaard:

C-14 -dateringar av neolitisk trattbägarkeramik i
Halland

Pär Connelid och Catharina Mascher:

ÖVRABÖKE -förhistoriskt odlingslandskap i
halländsk skogsbygd

Per Wranning:

EN FÖRROMMERSK JÄRN-
FRAMSTÄLLNINGSPLOTS I GENEVAD